

Obsah

1 ÚVOD	3
2 CÍLE PRÁCE	3
3	
LOKALIZACE.....	3
4 PŘÍRODNÍ PROSTŘEDÍ.....	4
4.1 Geomorfologie.....	4
4.2 Geologie.....	4
4.3 Pedologie.....	4
4.4 Porost.....	5
5 HISTORIE LOKALITY NA ZÁKLADĚ PÍSEMNÝCH PRAMENŮ	
6	
6 HISTORIE DOSAVADNÍHO ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU	
NA	
LOKALITĚ.....	11
7 POPIS STAVEBNÍ PODOBY	
HRADU.....	16
8 SOUČASNÝ STAV	
LOKALITY.....	19

9 POPIS BEZPROSTŘEDNÍHO EKONOMICKÉHO ZÁZEMÍ HRADU.....	
21	
10 DOKUMENTACE	
LOKALITY.....	23
10.1 Popis v terénu patrných pozůstatků zástavby.....	23
10.2 Geodeticko-topografický průzkum lokality.....	25
10.3 Povrchové sběry.....	26
11 TYPOLOGICKÉ ZAŘAZENÍ OBJEKTU, JEHO HODNOCENÍ V RÁMCI SOUDOBÉ HRADNÍ PRODUKCE A JEHO SROVNÁNÍ S DALŠÍMI LOKALITAMI.....	28
12	
ZÁVĚR.....	32
13	
SUMMARY.....	33
14 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PÍSEMNÝCH PRAMENŮ	34

PŘÍLOHY.....

36

1 ÚVOD

Význam lokality Zvěřinec spočívá v unikátně dochovaném zaniklém sídlištním komplexu, tvořeném hradem a jeho bezprostředním ekonomickém zázemím sestávajícím z hospodářského dvora a opevněným areálem. Zvěřinec představuje jeden z nejlépe zachovaných komplexů na našem území, ale nebyla mu dosud jako celku věnována zatím žádná větší pozornost. Zatímco na hradě proběhl v 90. letech 20. století archeologický výzkum, jeho ekonomické zázemí bylo poprvé zkoumáno až roku 2005, kdy zde byla provedena dokumentace a zaměření hospodářského dvora a obvodové fortifikace. Význam výzkumu zaniklých sídlištních komplexů nespočívá jen v možnosti detailního poznání konkrétní sídelní jednotky, ale poskytuje také cenné informace týkající se podoby a charakteru bezprostředního ekonomického zázemí šlechtických hradů a současně přináší poznatky o charakteru a hmotné kultuře různých sociálních prostředí, dokumentovatelných na základě jediné lokality.

2 CÍLE PRÁCE

Cílem této bakalářské práce, která je úzce provázána s výzkumným záměrem „Opomíjená archeologie“ Katedry archeologie FF ZČU v Plzni (MMSM4977751314), zejména jeho dílčí části nazvané „Problematika předhradí vrcholně-pozdně středověkých hradů a jejich hospodářského zázemí“, je shrnutí dosavadních poznatků o hradě Zvěřinec a jeho ekonomickém zázemí a dále provedení nedestruktivního výzkumu lokality, především geodetického zaměření hradu a jeho hospodářského zázemí.

3 LOKALIZACE

Hrad Zvěřinec se nachází na severním ostrohu Cunkovského pohoří, asi 5 km západně od Sedlec-Prčic, nedaleko vesnice Jesenice,

do jejíhož katastru spadá. Hrad je možno vymežit na vrstevnicové mapě ZM 1: 10.000, číslo listu 22-22-18, vzdáleností 83 mm od západní a 203 mm od jižní sekční čáry.

4 PŘÍRODNÍ PROSTŘEDÍ

4.1 Geomorfologie

Lokalita Zvěřinec se nachází v okrese Příbram mezi brdskou oblastí a střední Vltavou, které jsou součástí Českého masivu. Území okresu se rozpadá na dvě odlišné části. Západní část okresu zahrnuje většinu jižních a centrálních brd a Hřebeny po Halouny, je z velké části pokryta souvislým lesem a neosídlena. Východní území mezi Brdy a Vltavou, dále i na Sedlčansku představuje vnitročeskou pahorkatinu charakterizovanou mozaikou menších obcí, zemědělských půd a různě velkých lesních komplexů. Brdy představují členitou vrchovinu charakterizovanou širokými hřbety, zbytky zarovnaných povrchů a rozevřenými úvalovitými údolími. Pro okolí Brd je jsou typické buližníkové suky-kamýky- s kryogenní modelací a zarovnanými povrchy. Jih Sedlčanska budují bazičtější durbachity vyznačené mnoha balvanitými výchozy (Mackovčín, 2004, 488). Hrad byl vystavěn na žulovém kopci, jehož samotný vrchol je porostlý travou a křovinami. Relikty a zaniklého opevnění a dvora se rozkládají na rovnějších plochách v mírně zvlňném terénu na severovýchodní straně pod příkrou hradní skálou. Nadmořská výška lokality je 540 m. n. m., hradní skála pak v nejvyšším bodě sáhá do výšky okolo 555 m. n. m.

Pro založení hradu byl vybrán nejvyšší vrchol masivu Zvěřince. Toto situování umožňovalo díky širokému výhledu vizuální kontrolu i poměrně vzdálenějšího okolí, především severním a východním směrem.

Přístupová cesta ke hradu vystupovala do sedla mezi vrcholky, kde se lomila na sever směrem ke hradu ležícímu na severním z nich. V prostoru sedla je pozorovatelný neklidný terén s větším počtem reliéfních reliktnů, zvláště jámovitého a příkopového charakteru (Durdík – Kašpar - Úlovec 2000, 81).

4.2 Geologie

Geologické podloží lokality a jejího širšího okolí je tvořeno svrchně paleozoickými a proterozoickými sedimenty (sienity a durbachity). Jedná se o prvohorní hlubomořské usazeniny doprovázené menšími tělesy kyselých a intermediárních vyvřelin a tělesy bazických výlevných hornin (tzv. spilitů) a silicitů (Mackovčín 2004, 487). Silicity, obecně známé jako buližníky (kamýky, suky), jsou horniny tvořené téměř pouze křemenem, které vznikly patrně druhotně silifikací původních vápencových hornin (Fafl-Kozák, 1898, 16).

4.3 Pedologie

Půdy v okolí Zvěřince jsou minerálně chudé, s mělkým humusovým horizontem (cca 5 cm mocným). Jedná se o oligotrofní kyselé kambizemě vyvinuté na kyselých silikátových horninách krystalinika (žuly, ruly, fylity), na proterozoických a paleozoických břidlicích, silicitech a slepencích. Dále i na paleoryolitech, ale i chudých mezozoických sedimentech, zejména pískovcích. (Neuhanslová, 1998, 139). Oblast není příliš vhodná pro zemědělství.

4.4 Porost

Lokalita se nachází v prostoru jehličnatého lesa s převládajícími smrkem. Botanicky se jedná o acidofilní smrkové bučiny (Mikyška 1968, 54 – 57 ; Neuhänslová 1998, 138 – 141), tedy druhově chudý porost jedlin na minerálně chudých silikátových půdách, vyskytující se v submonntáním až supramonntáním stupni, v nadmořské výšce od 450 do 850 m. n. m. (Neuhänslová, 1998, 139). Smrkové bučiny se vyznačují jednoduchou vertikální strukturou tvořenou většinou stromovým, bylinným a mechovým patrem. Na složení se podílejí listnaté i jehličnaté dřeviny. Porost je tvořen převážně smrkem a nejvíce se vyskytuje jako příměs ve stromovém patře s dnes již ustupující jedlí. Z listnatých stromů se nejvíce vyskytuje buk a jedle (Neuhänslová, 1998, 142). Keřové patro není příliš vyvinuto, v místech se vyskytují porosty smrků. Mechové patro je pravidelně vyvinuté s kolísající pokrývností (Neuhänslová, 1998, 142) a je potlačeno bohatým spadem listů, které se obtížně rozkládá (Neuhänslová, 1998, 138). Tato situace značně znesnadňuje možnost provedení povrchových sběrů na lokalitě a také identifikaci v terénu patrných objektů, zvláště u zahloubených objektů je zjištění jejich tvarů a rozměrů poměrně problematické.

5 HISTORIE LOKALITY NA ZÁKLADĚ PÍSEMNÝCH PRAMENŮ

První známá dochovaná písemná zmínka o lokalitě je z roku 1362. Jeho zakladatelé se psali s predikátem „ze Zvěřince“. V erbovním znamení nosili stejné pruhy jako členové známějšího rodu Drslaviců, tzv. poloutrojříči či poloutrojčáři, jenže pruhy na jejich erbu byly vedeny pokosem, tj. od levé horní k pravé dolní straně erbu (z pohledu

pozorovatele) (Sedláček 1927, 140-141). Obdoba tohoto erbovního znamení se vyskytuje hojněji právě v okolí Sedlčan, a to u rytířů z Kňovic, z Jedle, z Osečan aj. Totožný erb pak měl rytíř Konrád ze Chvojna u Benešova, zmiňovaný k rokům (Sedláček 1925, 47-48, č. 25).

Výše zmiňovaný Konrád byl pravděpodobně otcem tří synů Heřmana, Martina, a Konráda, příslušníků rytířského rodu nevelkého významu, píšících se rovněž s predikátem z Chvojna. Poprvé se s nimi setkáváme v zápisu ze 23. prosince roku 1362 (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 75).

Prvním známým členem rodu píšícího se „z Chvojna“ a současně zakladatelem hradu byl Mareš – Martin ze Zvěřince (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 75) – „Martinus miles de Zwerynczie“ (Profous 1951, 791). Není známo, zda toto panské sídlo osobně založil nebo získal např. koupí či odkazem. Nově založený hrad dostal jméno, předtím náležící zřejmě vrchu nebo lesu v jeho okolí (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 75). A. Sedláček (1927, 140) uvádí, že „*Zvěřinec je název hory, jak se nazývala před založením hradu*“. Martin současně s hradem založil farní chrám v nedaleké Jesenici, který leží přibližně 3 kilometry severně od Zvěřince a poprvé je uváděn k roku 1352. O tom, že měl Martin vlastnické právo k tomuto kostelu, svědčí smlouva z března roku 1366 o směně pozemkům patřících jesenickému kostelu. Na listině stvrzující směnu byla zapsána jména Heřmana a Konráda z Chvojna a Martina ze Zvěřince, tedy jména všech tří bratrů (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 75). Nebylo to ovšem naposledy, co se bratři vyskytují v písemných pramenech společně. Již v říjnu následujícího roku dosazovali nového faráře ke kostelu ve Chvojně. 23. března roku 1378 jmenovali k témuž svatostánku faráře nového. Zajímavé je, že se tehdy bratři nepsali po svých statcích a sídlech, tedy po Kožlí, Radíči a Zvěřinci, ale pouze po Chvojenci. To je doposud poslední známá zpráva, v níž bratři vystupují společně. Další

písemné zmínky v souvislosti se Zvěřincem se týkají již jen samotného Martina (o.c., 76).

Roku 1384 se „rytíř Martin ze Zvěřince“ společně s Janem z Rožmberka účastnil soudní pře o odúmrt' po Vlkovi z Křemence, o šest let později, roku 1390, se společně s dalšími rytíři uvádí při projednávání odúmrti po Hynkovi z Dubu. Z roku 1393 pochází další zmínka týkající se jeho svědectví s Ondřejem z nedalekých Uhřic na listině Děpolta z Blanice při prodeji tvrže Lhoty (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 77). Poslední zpráva týkající se Martina ze Zvěřince pochází z roku 1394, kdy obdaroval kostel a oltář v Jesenici. Později už se jeho jméno v pramenech nevyskytuje (Sedláček 1927, 141). Z dochovaných písemností tedy vyplívá, že Martin držel hrad Zvěřinec po dobu delší než třicet let (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 77). Jako jeho dědici a další majitelé hradu jsou uváděni bratři Bohuslav – Bohuše a Mikuláš (Sedláček 1927, 141), snad synové. S jejich jmény se setkáváme především v záznamech týkajících se duchovního života (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 77). Bratři Bohuš a Mikuláš byli jeho dva dědici. V prvních letech vlády se dostali do rozepře s místním Jesenickým farářem o desátky. Boj byl tuhý, chtěli nového faráře a 3 října 1396 s novým farářem stejně boj nedokončili. Více než po roce vypovídali dva faráři Křečovský a Milčínský před velkou světnicí hradu. Roku 1403 nově zvolili faráře k Jesnickému kostelu. V roce 1407 vládl Bohuš sám společně s Jesenickým farářem. V roce 1412 Bohuš žil v jižních Čechách, odkad' se poté vystěhoval a roku 1417 se stal držitelem hradu Blanska za Ústím. O bratrovi Mikulášovi je známo jen to, že zůstal v Jižních Čechách a stal se předkem Hořických z Hořic (Sedláček 1927, 141).

Novým majitelem hradu Zvěřinec se stal neznámý Václav, snad syn jednoho z obou bratří. 2. září roku 1415 také on zpečetil stížný list české a moravské šlechty na protest proti upálení Mistra Jana Husa. Z následujících let nejsou známy žádné zprávy, stejně tak Václav se více neuvádí (Sedláček 1927, 141). Vzhledem k mlčenlivosti pramenů nevíme ani to, zda se hradu dotkly události za husitských válek (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 78). Z pozdějšího vývoje je možné soudit, že někdy v této době se hradu a zboží zmocnil nám neznámým způsobem jeden z příslušníků rodu pánů Leskovců z Leskovce (o.c.). A. Sedláček (1927, 141) se domnívá, že majitelem byl „Arnošt Leskovec“, tedy nejvýznamnější člen rodu. 17. března 1440 se Arnošt účastnil zápisu usnesení o zemském míru čtyř českých krajů – Kouřimského, Čáslavského, Chrudimského a Hradeckého. N sjezdu, který usnesení předcházela, byla také vznesena obžaloba Tábořských pro jejich četné přestupky. Později se Tábořští sněmu omluvili, takže obžaloba nebyla bezdůvodná. Některé přestupky omluvili a obhájili. Tábořská obrana se dochovala ve formě mladšího pamětního spisu datovaného k roku 1442. Z toho všeho vyplývá, že Tábořští se podle obžaloby neprávem uvázali ve zvěřinecké zboží jiného majitele, pana Leskovce a pobírali z něho peněžní dávky. Arnošt z Leskovce se zúčastnil čáslavského sněmu, na němž byla obvinění přednesena, proto nelze vyloučit, zda sám nepodal obžalobu, neboť zboží mu patřilo. Samozřejmě nelze zde vyloučit ani to, zda nezůstal u některého z příbuzných. Pravou skutečnost ze zachovaných pramenů nelze zjistit.

Není známo, jak dlouho Leskovci zvěřinecké zboží drželi, protože z dalších desetiletí nejsou opět dochovány žádné zprávy. Jisté je pouze to, že někdy po roce 1442 hrad získali Růtové z Dírného (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 78). Prvním majitelem byl pravděpodobně Oldřich Růt (Sedláček 1927, 141), zmiňovaný v zápise ze dne 17. ledna 1471

(Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 78). Počátkem 16. století patřilo zboží bratrům Vilémovi, Bohuslavovi, Václavovi, Petrovi, Chvalcovi a Janovi Růtům, kteří roku 1526 prodali Jesenici a další blízké vsi (Sedláček 1927, 141) – Doublevičky, Radeč, Bor a Úklidě Janu Kalenicovi z Kalenic za 600 kop českých grošů (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 78). Roku 1537 pak odprodali také „*dvůr kmecí v Malkovicích, polovinu lesa Zvěřince, rybník pod Úlehli, řečený Třinovatý*“. Jako nová majitelka je uváděna manželka Mikuláše Měděnce z Ratibořic, Alžběta z Koutů (Sedláček 1927, 141). Zbytek bývalého zvěřineckého panství, tedy pustý hrad, vsi Oulehle a Martinice a druhou polovinu lesa Zvěřince přímo Mikuláši Měděncovi z Ratibořic (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 79).

Vzhledem k tomu, že lokalita byla opuštěna poměrně brzy, chybí o jejím osídlení pozdější záznamy. V Tereziánském katastru nejsou uvedeny žádné informace o Zvěřinci. Jsou vedeny pouze záznamy o vsi Jesenice a jejího kostela (Lišková 1970, 58). V Berní rule (Lisá 1951, 21-22) je zmíněn nález bronzového kopí s tulejí, zřejmě při vykopávání pod pařezem, na okraji lesa před valy hradu. Dále je tam zmíněn nález vnějšího valu kolem hradu nejspíše spečený, možná pravěký.

1. Vojenské mapování provedené v letech XXXX zachycuje lokalitu pouze jako cíp lesa, na jejímž vrcholu je vidět ostrožna nebo vrchol s dominantním skalním útvarem. Okolo jsou vidět ležící vesnice Aulehle a Martinice.
2. Vojenské mapování z let XXXX zachycuje lokalitu, kdy je opět vyznačen jen skalní suk, u kterého se nachází ves Boudy a Aulehle.
3. Vojenské mapování vyhotovené v roce XXXX je znázorněno nejlépe ze všech tří mapování. Na příslušném mapovém listu je zřetelně vidět jádro hradu na skalnatém vrcholu kopce. Místo je označováno „Na hradě“ Na mapě je znázorněno i místo, které je označené jako „Zvěřinec“, ale XXXXXX

6 HISTORIE DOSAVADNÍHO ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU NA LOKALITĚ

Jako jeden z prvních se o hradě zmínil August Sedláček (1927, 140-141) v patnáctém díle svého monumentálního díla Hrad, zámky a tvrze království českého. Hrad podle něj stával na počátku 14. Století. Při své návštěvě lokalitu popsal a též identifikoval kamenné stavení a zbytky dvou rybníčků či nádržek na severovýchodní straně asi 50 m pod hradní skálou. Kromě celkem podrobného popisu hradního areálu je součástí knihy také nejstarší známý plán (dodal ing. Rudolf Šimeček).

V roce 1925 se na okraji lesa před valy hradu uskutečnil výzkum provedený pod vedením p. Habarta, kde byly nalezeny bronzové kopí s tulejí, původně prý se zbytkem dřevěného ratiště (Lisá 1951, 21-22). Datováno to bylo roku 1847 jako náhodný nález (čj.4527/90).

V roce 1927 byly nalezeny A. Knorem dva kalichy, které byly vloženy do středověké nádoby. Nádoba nenesla žádnou výzdobu, měla běžný tvar a našla se rozbitá. Starší středověký stříbrný kalich s jednoduchými, gotickými prvky. Mladší stříbrný až pozlacený s renesančními prvky a s pěti rytými medailony na podstavci. Obě památky se našly velmi poškozené. Jeden kalich měl uražené části a poškozený podstavec. Druhý byl nejvíce poškozen při neodborném čištění patrně po nalezení. Medailonky odloupnuty, emailování oškrabáno, jeden medailon scházel (Knor 1927: čj.1056/27).

Roku 1940 jen zmíněný nález z lesa Zvěřinec nalezený J. Bohmem. V lese Zvěřinec byla nalezena bronzová dýka se čtyřmi nýty (Bohm 1940: čj.4527/90).

Dne 16. května 1950 byl na Zvěřinci proveden podrobný výzkum celého hradiště. Výzkum provedl MUDr. B. Kareš, který zde našel fragmenty středověké tuhované keramiky z 15. Století. Zjistil, že příjezd do hradu z jižní strany vede přes 24 metrů široký příkop a je umístěný asi 100 m před vstupní branou. Tento příkop je na jižní straně poměrně dobře dochován, v úseku asi 100 m. Směrem na západ se na valu nachází krátký podélný nános kamenné suti. Přes střed příkopu vede úzký nasypáný přechod. Na příkopu snesen humus a pod ním našel velké množství spečených valů. I když kopal na mnoha místech, nenašel kromě nepatrného fragmentu dna nádoby, žádný jiný datovací materiál. Nepředpokládal žádné větší bohaté nálezy, protože šlo o kamenitý terén malým nánosem půdy. Prošel okolí velmi pečlivě, ale nenašel žádné pozůstatky nebo náznaky pohřbů, mohyl ani žádných jiných sídlištních dokumentů (Kareš 1950: čj.3219/50).

V roce 1957 navrhoval Konrád Klenovec ze Sedlčan rozsáhlé úpravy Zvěřince. Vzhledem k zjištěnému faktu, že mistr Jan Hus se zdržoval na hradě Zvěřinci, bylo záhodno zajistit ruinu hradu. Úpravy měly spočívat ve vyvezení kamenné suti, která by se použila k renovaci silnice, zajištění základů a ocenění věčného materiálu, který by se při odkrytí získal. Při skrytí roku 1984 nalezen zlatý kalich v dřevěné okované skříňce. Jinak se v suti nacházely keramické dokumenty ze 14. století (Klenovec 1957: čj.3059/51).

Dne 4. března byl na lokalitě proveden povrchový průzkum zbytků hradu v průběhu 14. století založeném na dominantním vrchu žulového kopce a zaniklého v průběhu 15. Století. Lokalitě byla zatím věnována zcela minimální pozornost (čj.966/93). Byl zde proveden povrchový průzkum, jehož výsledkem byl terénní náčrt situace hradu, následující popis, zhodnocení a fotodokumentace. Sběrem byl získán materiál převážně datovaný do 15. století (Durdík 1997). V rámci povrchového průzkumu zde byly formou sběru získány celkem 172 keramické zlomky a několik vzorků mazanice. V areálu jádra se nálezy koncentrovaly pod jihovýchodní hranou centrální skály, kam se dostaly zjevně vyplavením z vrstev na jejím povrchu. Na ostatní ploše této části hradu se nálezy vyskytovaly ojediněle. Předhradí poskytovalo výrazně méně příznivé podmínky pro sběr. Nálezy pocházejí z prostoru pod hranou skalky ukončující nástupní rampu k jádru. Oproti čtyřiaadvaceti zlomkům z jádra zde bylo nalezeno 48 střepů. Provedení rozboru ukázalo, že se oba soubory ve složení a charakteristikách kvalitativně neliší (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 90).

Tvarová náplň je tvořena hrncem (162 zlomků). Druhým nejpočetnějším tvarem byla poklice a misky. Stejně jako misky jsou zastoupeny i džbány a komorové kachle. Tvarovou náplň doplňuje jeden zlomek zásobnice. Soubor keramiky se z hlediska výpalu rozděluje do dvou skupin. První (80 zlomků) byla vypálená redukčně do šedých až šedočerných odstínů, z nichž čtvrtina byla ještě upravena na povrchu leštěním. Oxidační výpal do hnědošedých až hnědobéžových tonů byl zjištěn ve dvaapadesáti případech, u pěti střepů se sendvičovým efektem. S výjimkou dvanácti zlomků bylo možno posoudit fabrikaci, přičemž se ukázalo, že jeden oxidačně vypálený zlomek prokazatelně vznikl obtáčením, kdežto zbytek produkce byl kvalitně vytáčen. Nejspolehlivější

charakteristiku zlomků umožňují hrnce, když zlomků okrajů bylo získáno pouze devět. Převažují mezi nimi různé varianty okružích. Kromě nich se našly i dva jednoduše ovalené okraje. Kromě leštěného povrchu se setkáváme i s rytým, radýlkovým a plastickým dekorem, které se vyskytují ve vzájemné kombinaci či kombinaci s leštěním. Pouze dva ryté dekory (vlnice, linka a vlnice) nejsou kombinovány s leštěním). Kromě toho tu zde byly nalezeny ještě radélka, jedno tažené asymetrické ucho, rendlík, poklice, které náležely běžnému dvojkonickému typu. Z rozměrné tuhové zásobnice byl získán jeden zlomek těla se stužující plastickou lištou. Zároveň se jedná o jediný střep, v němž byla tuha přimíšena do keramického těsta. Dále byly doloženy zlomky komor dvou oxidačně vypálených komorových kachlů, které dokládají vytápění hradních interiérů kachlovými kamny. Očázené zlomky keramiky mohly souviset s funkčním užitím nádob anebo se to mohlo stát výsledkem požáru hradu, doloženého vypálením mazanice ve velkém množství. Pouze několik oxidačně pálených zlomků pochází ze starších fází života hradu (Durdík–Kašpar-Úlovec 2000, 90). Tyto nálezy náležejí do keramické produkce východní části Čech po celé 14. století až do počátku 15. století (Durdík 1980a, 1980 b). Většina souborů odpovídá keramické produkci průběhu 15. Století. Leštění, jednoduchá podoba dekoru a další charakteristiky ukazují, že u části vznikla až v druhé polovině nebo až v závěru století. Kromě keramických zlomků byly nalezeny pouze čtyři zvířecí kosti. Jedna náležela ovci či koze a jeden zlomek kuchyňského odpadu pochází z dlouhé kosti velkého savce (kráva, kůň) (Durdík–Kašpar-Úlovec 2000, 91). Číslo nálezové zprávy je

V roce 1992 se zmiňuje K. Sklenář o náhodném nález z roku 1847 (Sklenář 1992: čj.5449/94).

V roce 2003 se zmiňují Čtverák, Slabina, Lutovský, Smejtek o dosud nedatovaném hradišti v místech středověkého hradu. Vnější val kolem hradu údajně místy spečený, bývá někdy považován za (halštatsko-laténský). S největší pravděpodobností se jedná o součást opevnění předhradí středověkého hradu. Z této polohy nejsou zatím k dispozici žádné archeologické nálezy (Čtverák, Lutovský, Smejtek, Slabina 2003, 118).

Dne 20. srpna 2003 byl proveden Z. Sklenářovou a R. Bláhou povrchový průzkum a rekognoskace podhradí – opevnění pod hradem na východní straně, zaniklé výběžky, kamenná budova, v podhradí zaniklé cesty. Mazanice pochází z reliktu na JZ úpatí skály, hornina hradu, jakožto část keramiky (Sklenářová-Bláha 2003: čj.7820/03).

V roce 2005 byl na lokalitě uskutečněn archeologický výzkum vedený J. Kypťou a Z. Neustupným. Snaha o dokumentaci a pokus funkční interpretaci povrchových reliktů registrovaných v předpolí hradu, jimž dosud nebyla věnována značná pozornost (Kypťa-Neustupný 2005, 21).

7 POPIS HRADU A JEHO STAVEBNÍ PODOBA

Staveniště nevelkého hradu se stal pohledově dominantní, rozložitý kopec s vrcholovou partií v podobě skalnatého suku (Kypťa-Neustupný 2006, 21).

Dispozice byla dvojdílná – jedno předhradí a vlastní hradní jádro. Nevelké jádro zaujalo skalnatý vrchol výrazně převýšený oproti ploše předhradí (Durdík 1996, 328).

Předhradí čtverhranné asi 100 m široké i dlouhé. Bylo uzavřeno příkopem, který byl 8m široký a 60 m dlouhý. Předhradí bylo obeháno dřevěným plotem a obsahovalo všechno hospodářství potřebné ke hradu (Sedláček 1927, 140). Jeho vnější opevnění na čelní a jedné boční straně tvořil mohutný příkop s vyzděnými svahy, před, kterým byl vyhozen ještě val. Přední část rozlehlého nádvoří předhradí ze tří stran lemovaly rozměrné zděné budovy, které obsahovaly značné množství prostor. Součástí čelní strany byla i vstupní brána. Reliéfní pozůstatky další malé stavby se dochovaly na severozápadní straně dvora pod jádrem mezi dvěma skalními bloky. V jihozápadní části nádvoří jsou patrné pozůstatky rozměrného do skály zasekaného objektu a před nimi jsou velké hromady kamene, který byl nejspíš získán při jeho hloubení. S největší pravděpodobností se jedná o nedokončenou rozměrnou cisternu na zachycování dešťové vody (Durdík-Sušický 2000, 160).

Jednoduchá podoba hradního jádra patrně náleží k rozvíjení donjonového typu v nižší kvalitativní úrovni., které vznikaly zejména v průběhu 14. století (Durdík –Kašpar-Úlovec 2000, 75-92).

Ve středu jádra se na centrální skalce v podobě pecky, nacházelo věžiště, nyní žulový vrch hory, kde bývala okrouhlá věž, přístupná jen z vedlejšího stavení, skalní ústup vzniklý lámáním kamene při stavbě hradu, pokrytý drobným nepotřebovaným kamením (Sedláček, 1927, 140). Tuto skalku obíhalo částečně zděné obvodové opevnění. Severní strana nemusela být opevňována, protože opevnění

nahradily příkré skalní stěny. Na východní straně tvořila základ opevnění vysoká stráž, místy poměrně příkrá (Toufar, 2001, 103). Východně od jádra se nachází malý, do skály zasekaný objekt, nejspíše výběžky na způsob bašt. Zhruba dva metry od toho se nachází malý objekt interpretovatelný jako propadlý sklep. Ve svahu nad předhradím byla zřejmě vedle brány k obvodové hradbě zvenčí přiložena dvouprostorová budova, možná horní palác, dnes jako prohlubenina po sklepech. (Durdík, 1996, 329). Nejspíš někde v jádru byla k roku 1398 doložena „velká světnice, jako hlavní reprezentační místnost hradu (Durdík-Sušický, 2000, 159).

Obrys předhradí je obdélného půdorysu o rozloze 100 m² a tvaru s orientací sever-jih, s mírně zalomenou východní stranou a celkovým zalomením severní části způsobeným návazností na jádro, jehož delší osa má orientaci cca. Severovýchod-jihozápad. Zachovalo se zde nároží ve zdivu, jehož proměření ukázalo, že obě strany svírají pravý úhel (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 84). Rozsáhlé předhradí opevňuje z čelní a jedné boční strany mohutný vyzděný příkop, na vnější straně sledovaný valem.

Přední část nádvoří lemovaly ze tří stran zděné budovy přiložené k obvodu, z nichž čelní obsahovala vstupní bránu (Durdík 2000, 632). Nejrozměrnější se nacházela na východní straně, byla nejspíše podsklepena a obsahovala v reliéfním reliktu dobře viditelné dvě místnosti, z nichž jižní strana byla zhruba čtvercová (Durdík–Kašpar–Úlovec 2000, 84). Zbytky tohoto druhu stavení jsou někdy interpretovány jako palác (Sedláček 1927, 140). Ve zdivu je dnes patrná pouze část vnějšího líce jádra zdiva příčky, nejspíše portál. Severní strana budovy, která vyplňovala celou východní frontu předhradí, stála nad příkopem mezi předhradím a jádrem a díky tomu nebyla obě severní nároží pravoúhlá. Na severovýchodní navazovala

dobře dochovaná uzavírací zeď příkopu (Durdík–Kašpar-Úlovec 2000, 84). U jižní strany budovy, se nacházel malý objekt, interpretovatelný jako vrátnice (Sedláček, 1927, 140).

Ve středu se nacházela brána, z které je dosud dobře patrná západní boční zeď, která tvoří jedno z čel dlouhé úzké jednoprostorové stavby s vchodem s nádvorní zdi, která zaujala prostor mezi vstupem a jihozápadním nárožím čela hradu. Situace na protilehlé východní straně je složitější. Dnes tu neexistuje ani boční zeď průjezdu brány, ani žádné další konstrukce se vstupem související. Pouze v rohu tvořeném stykem nádvorní zdi východní stavby s čelní obvodovou zdí předhradí se nachází jámový relikt, lemovaný na nádvorní straně valovitým útvarem, který může skrývat zbytky zdiva. Stavba, které tyto zbytky nejspíše příslušejí, by měla zhruba shodnou šířku s objektem západním a mohla by být jeho pokračováním za průjezdem brány (Durdík–Kašpar-Úlovec 2000, 84).

Zbylá část plochy nádvoří prakticky nevykazuje žádné další stopy zástavby. Další malá stavba, nejspíše to byl objekt charakteru zemnice, se nachází mezi dvěma skalními bloky na severozápadní straně předhradí. Tento nevelký objekt byl přístupný dobře dochovanou vstupní šíjí. Malá zástavba se nachází i na jižnějším jedním ze skalních bloků, jehož nádvorní strana je částečně obezděna. Relikt, interpretovatelný jako pozůstatek nějaké stavby, se nachází při patě svahu jádra, při pěšince, kterou je možné na jádro vstoupit (Durdík –Kašpar - Úlovec 2000, 87). Západně od tohoto stavení nad skalnatým severním svahem a nad okrajem obraného příkopu na východní straně celého uzavřeného komplexu jsou skalní bašty. Vedle se nachází zasutý příkop, také někde zazděný (Sedláček 1927, 140).

Jihozápadní část nádvoří zaujímají rozsáhlé hromady kamení. Tato deponie kamene evidentně pochází z rozsáhlého, do skály zasekaného objektu v jihozápadním koutě nádvoří, který ponechával před oběma budovami, pouze úzké chodníčky. Velmi dobře je patrná část jižní a východní stěny. Celek působí dojmem, že práce zde nebyly dokončeny a k jejich přerušení došlo v průběhu hloubení před použitím anebo odvezením vyrubaného materiálu. Smysl, zřizování rozsáhlého, do skály zasekaného objektu, není zcela jasný. Možná se mělo jednat o nádrž na vodu, neboť zásobování vodou, nepochybně představovalo jeden z hlavních problémů hradu po celou dobu jeho existence (Durdík –Kašpar - Úlovec 2000, 87)

8 SOUČASNÝ STAV LOKALITY

V současné době nejsou na lokalitě pozorovatelné žádné výrazné recentní zásahy. Místo je hojně turisticky navštěvováno, s tím nepochybně souvisí jakési „mohyly“ vystavěné kamenné destrukce, pocházející z původních budov na předhradí. Celý hradní areál je porostlý trávou a ostružiním, v některých částech je pozorovatelné větší množství křovin. V prostoru předhradí i hradního jádra se nachází také vzrostlé jehličnaté i listnaté stromy. Od podzimu do jara 2010-2011 byla celá lokalita zapadána mocnou vrstvou listí, které se velmi dlouho rozkládalo a znemožňovalo tak provedení povrchových sběrů.

Plocha předhradí je poměrně přehledná, zhruba uprostřed se nachází velké množství kamenů z bývalého ohrazení a staveb. Příkop lemující předhradí na jižní a západní straně je dosud zachován ve výrazné hloubce, avšak z části vyplněn kamennou destrukcí. Náletový porost se zde vyskytuje v menší míře než v ostatních částech hradu.

Hradní jádro na skalnatém vrcholku je poměrně čisté, pouze porostlé trávou. Místy jsou roztroušeny hloučky křovin. Oproti předhradí se zde nachází menší množství vzrostlých stromů, a tudíž také slabší vrstva spadaného listí, která i přesto komplikovala provedení povrchových sběrů. V této části hradu nenalzáme žádnou kamennou destrukci, jako tomu je na předhradí. Na jihovýchodní straně skalního bloku je umístěna pamětní deska Karla Hynka Máchy, který hrad za svůj život několikrát navštívil.

Svahy na všech stranách hradu se nachází v jehličnatém lese bez výraznější příměsi listnatých stromů. Na západní a jižní straně mají poměrně mírný spád, zato však na severu a východě jsou značně prudší. Z tohoto směru je svah tvořen z velké části příkrým skalním výchozem.

Opevnění a hospodářský dvůr leží pod východním svahem hradního jádra v prostoru vzrostlého jehličnatého lesa s vyvinutým mechovým patrem. Po celé ploše je pozorovatelné velké množství kamenů pocházejících jak ze samotného hradu, tak z jeho ekonomického zázemí. Stejně jako v areálu hradu ani zde nejsou patrné žádné recentní zásahy.

9 POPIS BEZPROSTŘEDNÍHO EKONOMICKÉHO ZÁZEMÍ HRADU

Severovýchodním směrem od hradu, nalezneme opevněný areál, který se přimyká k severovýchodní hraně paty vrcholového, skalnatého suku s hradním jádrem. Opevněný areál, který má půdorysný tvar, lze označit za polygon o rozloze 12 arů, který je tvořen z terénních zlomků a kamenného valu. Jižní úsek obvodového valu se na západní straně vytrácí na druhé straně se ostře zalamuje v téměř pravém úhlu. Východní úsek ohrazení je přibližně uprostřed přerušen vstupním koridorem. Na severní straně se fortifikační linie zalamuje a kopíruje skalní výchozy.

Severozápadní rameno valu těsně přiléhá k horní hraně kolmé stěny, jež tvoří součást skalního masivu na severní straně hradního návrší. Areál vymezovala na sucho kladená zeď, o jejichž existenci svědčí pravidelně vyskládané kameny. Tyto originální fragmenty se objevují skoro po celém obvodu fortifikace. Šířka zdi dosahovala přibližně 80 cm. Odhadovaná výška asi 150 cm. Převýšení současné koruny valu nad vnitřní patou je zhruba 100 cm. Úsek vnějšího svahu valu jižně od vstupního koridoru je tvořen mohutnou kamennou destrukcí. Velké množství kamenů nasvědčuje existenci tarasu, na které byla založena vlastní zeď (Kypta-Neustupný, 2006, 22). Uvnitř areálu je patrných několik zahloubenin. V jihovýchodní části vymezené plochy přiléhá k patě kamenného valu hlubší nepravidelná jáma, v jejichž blízkosti se nacházejí dvě hromady kamenů. Severně od vstupního koridoru se k linii valu přimyká soustava dvou obdélných zahloubenin. Stěny objektů zpevňovala na sucho kladená plenta, která hlavně na západní straně vystupuje na povrch terénu. Na dně severní, mělčí zahloubeniny leží větší množství kamenů. Severní část areálu vyplňuje přirozená terénní vyvýšenina, jejichž povrch člení seskupení několika mělčích jam. Do paty prudkého svahu u návrší s hradním jádrem byly zapuštěny tři zahloubeniny, z nichž jižní má stěny zpevněné nízkou kamennou plentou (Kypta-Neustupný 2006, 22).

Východní část obvodové fortifikace tvoří dvě výrazné oválné zahloubeniny, které lze považovat za příkopy. Na jejich vnější straně se nacházejí nízké náspy. Na jižní zahloubeninu navazuje mělčí, přibližně 12 m dlouhý žlab, jehož delší osa je orientována směrem západ-východ. Při jihovýchodním nároží obvodového valu je situována výraznější trychtýřovitá jáma (Kypta-Neustupný 2006, 22). Ačkoliv objekt leží v těsné blízkosti jádra hradu, nemohl s ním být přímo komunikačně spojen. Bránil tomu vysoký, téměř nepřekonatelný skalnatý sráz. Prostor není umístěn ani v těsné blízkosti ani poblíž plochy předhradí o, kterého

je oddělen svahem pokrytým kamenným mořem. O prostorových vztazích vypovídá i vstupní koridor (Kypta-Neustupný, 2006, 22). Podstatná je okolnost, že konfigurace terénu přispívala k hájitelnosti areálu, chráněného ze západu a severu, současně, ale umožňovala i jeho dobrou kontrolu z hradního jádra. Nic tedy nenasvědčuje funkci objektu v souvislosti s hospodářským zázemím hradu. Možná ležení vojenské posádky, která by byla v místě potřeby umístěna v dostatečné blízkosti hradu.

Jihozápadně od opevněného areálu ve vzdálenosti přibližně 65 m se nachází objekt obdélného půdorysu. Jeho obvod z větší části vymezuje lineární kamenná destrukce, pouze na východní straně je její průběh přerušen. V koruně valu, jehož charakter se shoduje s ohrazení opevněného areálu, je opět místy patrný líc ložených kamenů, není však tak zřetelný. I zde byla nejspíše na sucho kladená zídka, která se dnes projevuje jako destrukce. Ačkoliv je objekt situován v mírném svahu, je jeho vnitřní plocha téměř rovná a nejspíše uměle upravená do podoby terasy. Na severní straně vyplňuje vnitřní prostor mírně vyvýšená plošina, k níž se přimyká téměř čtvercová jáma. Může se jednat o pozůstatek domu. V místech přerušení obvodového valu na východní straně, kde povrch terénu klesá, je situována nevelká studánka (Kypta-Neustupný, 2006, 23). Je dost pravděpodobné, že lidé od rybníčka nosili vodu, ale zůstává hádankou, jak ji dopravili nahoru. Toto byl jeden z důvodů proč Zvěřinec a jiné vysoké hrady byly brzy opuštěny (Sedláček 1927, 140). Interpretace tohoto objektu je značně nejistá. Může se jednat o pozůstatek domu, avšak určitější charakteristiku nebo chronologické zařazení nelze dnes předložit (Kypta-Neustupný, 2006, 23).

10 DOKUMENTACE LOKALITY

Postupně byl v rámci hradní dispozice proveden detailní povrchový průzkum, geodetické zaměření pomocí totální stanice Leica TCR 407, na přístupných plochách byly provedeny povrchové sběry a popis na povrchu terénu patrných reliéfních útvarů.

Pořízená dokumentace bude sloužit nejen pro poznání struktury a interpretace hradního komplexu Zvěřinec a dalších, v rámci výzkumného záměru Katedry archeologie řešených otázek, ale bude využitelná také v oblasti archeologické památkové péče.

10.1 Popis v terénu patrných pozůstatků zástavby

V současné době lze konstatovat, že hrad je od revize provedené v roce 2005 neměnný. V únoru a březnu 2011 je lokalita bez většího množství porostu. Celý hradní areál a stejně tak i zaniklý dvůr a prostor opevněného areálu je však zapadán vrstvou jehličí i listí, které se zde v důsledku pomalého rozkladu drží velice dlouho a značně tak ztěžuje identifikaci objektů zachovaných v terénu.

V prostoru předhradí nejsou pozorovatelné žádné recentní zásahy. Povrch předhradí je pokryt vrstvou spadaného listí, místy rostou křoviny, ostružiny, avšak stejně jako veškeré stromy v prostoru hradu, jsou zatím ještě holé.

Hradní jádro je vcelku přehledné, bez výraznějšího náletového porostu. Plocha původního nádvoří je poměrně čistá, pouze porostlá trávou. Plošina hradního jádra nevykazuje žádné stopy po zástavbě. Hradní jádro se nachází na skále, která je dlouhá 5 m. Severovýchodním směrem od jádra je viditelný objekt o délce 7,40 m a šířce 3,40 m. Ohradní zeď z vnitřní strany líce se zachovala ve výšce max. 80 cm. Úsek, kde je to nejvíce vidět je dlouhý 2,60 m. Na severozápadní straně

k předhradí se nachází kruhová prohlubeň o průměru 140 cm a hluboká je max. 45 cm. Na čelní straně předhradí je viditelný fragment zdiva, který je vysoký max. 1 m a je zachovaný v délce 3,30 m. Jižním směrem od hradního jádra je pěšinka, po které se dostaneme na vrcholek.

Předhradí je ze tří stran obklopeno mohutným příkopem opatřeným vnějším a vnitřním valem. Výrazně zachované. Je to doposud velmi dobře vidět. Po celé délce příkopu i pod ním se nachází mnoho kamenné destrukce, pravděpodobně z původní hradby. Příkop má vyzděnou vnější stranu tzv. eskarpu. Na několika místech příkopu jsou zachované fragmenty kamenného vyzdění. Výška zdiva vnějšího valu je max. 90-160 cm. Hradba na vnitřním valu se dochovala pouze torzovitě ve výšce 40-50 cm. Levá polovina předhradí při pohledu od vstupní brány na hrad je značně nerovná. Nachází se tady spousta kamení, ale i velká prohlubeň, která je pozůstatkem po nádrži. Na tomto místě jsou vidět recentní zásahy na lokalitě. Na levé straně podél valu se nachází dlouhé stavení, jehož vnitřní stěna je zachovaná v podobě valovitého fragmentu v celé délce max. 60-75 cm s patrným vstupem. Interiér obou budov je zčásti vyplněn kamennou destrukcí. V terénu není patrné další dělení budovy. Z čelní strany je obestavěn kamennou zídkou, která je vysoká 50 cm. V pravé polovině předhradí při pohledu od vstupní brány se nachází dvouprostorová budova. Je to objekt obdélného půdorysu s patrnou dělicí příčkou vysokou kolem půl metru. Obě dvě části jsou nerovnoměrně velké. Menší část je max. 7,70 m dlouhá a 7,40 široká a větší část objektu je dlouhá max. 18,60 m a široká 7,40 m. Před menší částí objektu se nachází malá kruhová prohlubeň o průměru 150 cm a hluboká 60 cm. Z druhé strany objektu se nachází úpatí skály, které směřuje přímo pod hrad.

Pod skalou jádra při okraji předhradí je patrná prohlubeň zhruba obdélného půdorysu, snad budova přizděná ke skále na předhradí 7,50

dlouhá a 2,5 m široká. Zachoval se fragment obvodové hradby o max. výšce 90 cm. Z vnější strany je vidět zdivo v úseku zhruba 3 m dlouhé 2,90 široké v podobě nízkého valovitého útvaru, pravděpodobně jako pokračování hradby. Na severozápadní straně předhradí se při příkopu nachází zdivo v podobě valovitých útvarů. Vnější stěna budovy je přizděna k valu. Zachovaly se z ní nízké fragmenty vnitřní strany budovy. Jejich výška se pohybuje max. okolo 40-50 cm.

Svahy po všech stranách žulového kopce, kromě skalnatých částí, jsou porostlé listnatými a převážně jehličnatými stromy, na počátku jara zatím holými. Povrch svahů je pokryt silnou vrstvou spadaneho listí. Východní svah hradního jádra je značně sesutý, horní částí je patrná plocha nepokrytá listím ani jehličím, kde očividně stále dochází k erozi půdy. Obdobná situace je pozorovatelná na východním svahu této části hradu. Předhradí má příkré svahy na severní, SV a východní straně předhradí, avšak zdaleka ne tak vysoké, jako jsou svahy jádra hradu. Východní strana předhradí je téměř v celé délce tvořena příkrou stěnou žulového kopce. Severní svah předhradí je hustě porostlý stromy a křovinami.

Počátkem dubna se začíná na lokalitě objevovat porost a velmi rychle pokrývá plochu hradní skály i terén pod ní. Zhruba po deseti dnech je již celý hradní areál poměrně zarostlý, což značně komplikuje pořízení fotodokumentace a jakékoliv práce na lokalitě. Stejně tak zaměření zachovaných reliktnů, které bylo provedeno již v březnu, by bylo mnohem těžší.

10.2 Geodeticko-topografický průzkum lokality

Významnou součástí práce bylo provedení přesného geodetického zaměření hradu a jeho bezprostředního ekonomického zázemí pomocí totální stanice. Vzhledem k tomu, že nejbližší trigonometrický bod č. ZHB 206 se nachází kousek od vesnice Zadní Boudy, musela být totální stanice postavena nad ním a body k hradnímu areálu pracně přetahovány. K orientaci přístroje byl použit bod č. ZHB 209 východně tak 1 km vzdušnou čarou. Jako první bylo zaměřeno hospodářské zázemí – dvůr, a poté opevnění pod hradem. Z pěti stanovišť bylo naměřeno celkem 1084 bodů. Po kompletním zaměření reliktní opevnění byl vytyčen pevný bod ve východní části předhradí a mohlo se přejít k zaměřování samotného hradu.

Plocha předhradí byla měřena z celkem sedmi stanovišť. Síť bodů byla uzpůsobena lokálnímu průběhu terénu – v místech s patrnými pozůstatky původní zástavby bylo měřeno po 0,5-1 m, zatímco v rovnější ploše se vzdálenost mezi jednotlivými body pohybovala okolo 2 m. Celkem bylo zaměřeno 1911 bodů, do nichž jsou počítány také body naměřené v horních partiích svahů. Skála hradního jádra byla zaměřena v síti bodů od sebe vzdálených 0,5-1 m. Vzhledem k tomu, že v této části hradu se již nenachází žádné výraznější pozůstatky a relikty staveb, bylo zde zaměřeno pouze 324 bodů ze tří stanovišť.

10.3 Povrchové sběry

Povrchový sběr je dostupná a značně využívaná metoda výzkumu, která zajišťuje a zkoumá stopy osídlení prostřednictvím zlomků movitých předmětů, rozptýlených na povrchu terénu. Povrchový sběr může řešit množství různých otázek – od vyhledávání komponent a jejich prostorového vymezení až po určení funkce areálů aktivit, intenzity

činností a prostorových vztahů mezi jednotlivými areály. Teoretická příprava a postup práce se odvíjí v závislosti na položených otázkách a nárocích, které jim odpovídají. Výhodou povrchového sběru je ten fakt, že data, která přináší, jsou alespoň do určité míry datovatelná běžným archeologickým způsobem – tedy typologicky. To je jeden z důvodů, proč bývá povrchový sběr využíván také k chronologickému zařazení komponent zjištěných již jinými metodami výzkumu. Je však nutné nahlížet na výpověď povrchových dat s určitou rezervou, neboť získaný celek není nikdy kvůli transformačním procesům, kterými movité předměty prošly, kompletní a neposkytuje tedy zcela objektivní informace (Kuna 2004, 305).

Předmětem povrchového sběru jsou všechny movité předměty na povrchu terénu, které obsahují určitou informaci o minulých sídelních aktivitách. Mezi předměty, resp. jejich fragmenty, které jsou nejčastěji získávány pomocí povrchových sběrů, patří především předměty z hlíny – tedy keramika, příp. mazanice a další výrobky z hlíny (přesleny). Dále je možné nalézt kamenné či kovové předměty, ale také suroviny k výrobě těchto předmětů, jejich polotovary nebo výrobní odpad (Kuna 2004, 308).

V listopadu 2010 byl na lokalitě proveden jednodenní povrchový průzkum. Lokalita byla z velké části zahalena listím a tak nebyly zcela ideální podmínky. Na severozápadní straně vrcholku, byly nalezeny pouhé tři keramické fragmenty. V březnu 2011 při zaměření hradního jádra, bylo podél pěšinky, při vstupu na hrad, nalezeno několik zlomků keramiky.

Provedení povrchového sběru je v našich podmínkách silně omezováno. Možnosti terénní práce jsou limitovány i počasím. V zimním období znemožňují průzkum, opakované srážky a podmáčení terénu, případně sníh a mráz. Je tedy nutné průzkum připravit ve delším časovém předstihu, nelze terénní práce plánovat na období od počátku listopadu do poloviny března. Za vhodné podmínky termíny povrchových

sběrů lze považovat tři období, z nichž každé trvá tři týdny. Nejvhodnějším obdobím je konec zimy, pře prvními zemědělskými pracemi, od poloviny března do začátku dubna. Intenzivní zemědělské práce v první polovině dubna, zpravidla rychle omezují terén s dobře čitelným povrchem, jen v případě častých dešťů mohou být podmínky povrchové viditelnosti nálezů průběžně udržovány. Kolem poloviny dubna začíná být průzkum stále méně efektivní a je vhodné terénní práce přerušit. Dobré podmínky viditelnosti se zpravidla obnovují až v druhé polovině dubna a první polovině května. Třetí období pro povrchové sběry nastává v říjnu. Ani přítomnost vhodné plodiny a příznivé počasí dobré podmínky pro povrchový sběr nezaručují. Nutné je i vždy posoudit aktuální stav terénu, který vyplývá z předcházející zemědělské úpravy pole. Málo vhodné jsou plochy, které jsou jakýmkoliv způsobem čerstvě obdělávané. Obnovení dobrých podmínek lze očekávat až po několika prudších deštích, v případě orby až po zvětrávání. Pro viditelnost artefaktů jsou zejména výhodné jednorázové prudší srážky, které nálezy vyplaví z prachu na povrch pole (Kuna 2004, 335-336).

Základní pomůckou při archeologickém průzkumu je mapa. Podle velikosti zkoumaného území a metody sběru volíme její měřítko. Do terénu bychom si měli nést igelitový obal na mapu, kompas, hranol na zaměřování pravých úhlů, sadu skládacích výtyček a batoh na nálezy. Přestože povrchový sběr představuje jednu z nejlevnějších form archeologického výzkumu, náklady na provedení nejsou zanedbatelné. K výhodám povrchových sběrů patří, že každá z metod může být prováděna s různým počtem osob i jedním člověkem. Větší účast lidí je však efektivnější, někdy i nezbytná. Za optimální tým se považuje skupina čtyř až pěti lidí, skládající se z vedoucího, technika a 2-3 zaškolených brigádníků (Kuna 2004, 336-337).

11 TYPOLOGICKÉ ZAŘAZENÍ OBJEKTU, JEHO HODNOCENÍ V RÁMCI ČESKÉ HRADNÍ PRODUKCE A JEHO SROVNÁNÍ S DALŠÍMI LOKALITAMI

Hrad Zvěřinec byl vystavěn za doby vlády posledních Přemyslovců. Na základě dosavadních výzkumů ho lze hodnotit jako donjonový typ s velkou obytnou věží jako hlavní obranou a obytnou stavbou. Patří mezi hrady s věží stojící o samotě a doplněnou dalšími stavbami. Hrady donjonového typu byly nejspíše vzorem věžovitých šlechtických tvrzí, které se ve 14 století staly vůdčím typem sídel drobných feudálů (Durdík 2000, 19).

První ukázky těchto typů hradů představuje např. Rábí. Jedná se o přestavbu staršího objektu, který se ve 14 století změnil v klasickou ukázkou hradu donjonového typu. Náleží mezi naše nejkvalitnější stavby a má největší zachovanou věž u nás. Pozdně gotická přestavba z něj učinila jednu z rezidencí v zemi. I když systém opevnění zůstal nedokončený, představuje jedno z nejnávštěvnějších dobových řešení, nejen u nás, ale také i po celé střední Evropě.

Dispozice s čtverhrannou obytnou volně stojící věží, doplněnou dalšími nepříliš početnými stavbami při obvodové fortifikaci je např. Kozí Hrádek (Durdík 2000, 19). Dispozice hradu obíhaného širokým příkopem, na kterém byl vyhozený val, na němž se kromě palisády v přední části nacházel i srub, byla dvojdielná. Vlastní hrad tvořil celek předhradí a jádra, které již neodděloval další příkop. Do přední části se vstupovalo průjezdem obdélného branského stavení. Při jedné straně stála dlouhá hospodářská budova s kuchyní. Na protilehlé severní hradbě je situována hradní studna. Opevnění, formou parkánu, v němž stály další, k hradbě přiložené, nejspíše hospodářské budovy obíhalo vnitřní hrad. Uprostřed hradu dominovala volně stojící obytná věž obdélného půdorysu, za níž

byla do obvodové hradby zavázána dvouprostorová budova (Durdík 2000, 283).

Nevelké mírně protáhlé polygonální jádro zaujalo nejvyšší místo staveniště hradu. Vymezovala ho obvodová hradba, prolomená kulisovou branou umožňující přístupu z předhradí. Vstup do jejího patra umožňoval můstek spojující s ochozem obvodové hradby. Kozí Hrádek patří mezi šlechtické hrady, které spadají do 14. století a je znám spíše díky pobytu mistra Jana Husa a husitským tradicím, než díky své stavební podobě. I přesto, že si zde obytná věž zachovává své dominantní postavení jak v obraně, tak v obytném provozu hradu, je hradní plocha obohacena o další provozní a hospodářské objekty. Podobu ekonomického zázemí, které leželo, za potokem před hradem, zatím neznáme (Durdík-Sušický 2002,47-49).

Přestože hrady donjonového typu řadíme do 13. století, do průběhu 14. století, máme doklady jejich využívání také v první polovině 15. století. Do této doby spadá např. vznik dnes již zaniklého hradu Vildštejn. Dispozice hradu na výrazné ostrožně byla dvojdílná. Z předhradí kromě jeho velikosti známe prakticky pouze studnu. Jádro leželo na výrazném skalním suku vyvýšeném nad předhradím a bylo zřejmě přístupné pouze pěšky. Při patě tohoto terénního útvaru se nacházelo parkánovité opevnění, z kterého vybíhala dochovaná protáhlá baštovitá stavba s polookrouhlým čelem. Střed jádra tvoří skalka, která na svém vrcholu nesla nejspíše nějakou věžovitou stavbu. Na západní straně k tomuto bloku přiléhala čtverhranná zřejmě obytná stavba. Druhá stávala na protilehlé straně dispozice. Mezi ní a centrální skalkou však byla ponechána ulička. Jádro postrádá nádvoří, stísněné poměry umožnily ponechat nezastavěny pouze úzkou prostorou mezi hradbou a budovou ze tří stran lemující centrální skalisko (Durdík 2000, 592).

Další hrad donjonového typu, jejichž součástí byla čtverhranná věž, můžeme řadit také lokalitu Křikava, okres Strakonice. Obdélný hradní areál na východní straně se vymezuje hluboký příkop. Na všech stranách ho obíhá v novověku zřejmě upravovaný parkán. Ve vnitřní ploše, je volně umístěná čtverhranná obytná věž. Palác složitějšího půdorysu se přikládá k jižní straně dispozice. Další, menší zahloubená stavba se vstupní šíjí se nacházela v severozápadním nároží. Vstup umožňovala brána prolomená ve východní hradbě, v další fázi zazděná. Je dosti možné, že hrad mohl vzniknout i komplikovanějším stavebním vývojem. Objekt v severozápadním nároží působí dojmem zemnice, která by mohla být starší než obvodová hradba, která ho ostroúhle obchází. Předpokládá se, že existence první fáze hradu jako jednoduchého opevnění s touto zemnicí. V druhé fázi vznikla hlavní hradba, věž a palác a Křikava se tak stala hradem rozvinutější donjonové dispozice, u které obytnou věž doplňují další stavby (Durdík 2000, 299).

Typickou ukázkou hradu donjonového typu je Vítkův Hrádek, okr. Český Krumlov. Jeho obytná věž náleží k největším u nás. Nebyl rezidenčním objektem, ale mocenským a kontrolním bodem. Patří k jedním z mála našich hradů, jejichž vojenská funkce přetrvala až do novověku, což se projevilo výstavbou bastionového opevnění.

Hlavní stavbou středověkého hradu byla obrovská plochostropaná obytná věž o rozměrech 14 x 17,5 m, opatřená nižším polygonálním přístavkem s poměrně slabým zdivem o tloušťce 140 cm. Interiér nad přízemím, které osvětlovala pouze štěrbínová okénka, obsahoval dvě obytná patra s prevéty. Dnešní úprava detailů věže i vestavěné vnitřní schodiště pocházejí z roku 1815. Na východní straně je donjon opatřen zmíněným nižším polygonálním trojprostorovým přístavkem. Ten je přístupný jak z nádvoří, tak i pomocí padacího můstku ve vyšší úrovni, nejspíše z obvodové fortifikace či nějakého zaniklého objektu

využívajícího vystupujícího žulového bloku. Podobu vnějšího opevnění, ani jiných dalších objektů nelze interpretovat, poněvadž starší situace tu zanikla při stavbě v českých zemích ojedinělého novověkého opevnění s pěti bastiony (Durdík 2000, 598).

Typickou ukázkou malého šlechtického hradu, který je donjonovým typem je hrad Pajrek. Dominantou jádra hradu byla obrovská plochostropná obytná věž o rozměrech 16 x 16 m. Náležely jí tři patra, do nichž se vcházelo portálkem v úrovni prvního poschodí. Dochované torzo věže se zcela zřícenou jižní stěnou nevykazuje žádné další detaily. Tento donjon byl zavázán do obvodové hradby vymezující nevelký čtverhranný areál jádra. V jeho severovýchodním nároží stála ještě menší věžovitá stavba. Hrad také zajišťovalo ještě vnější opevnění tvořené hradbami a příkopy. Obytná věž hradu Pajrku náleží k nejrozměrnějším stavbám svého druhu u nás (Durdík 2000, 415-416).

12 ZÁVĚR

V rámci této práce byl na lokalitě proveden nedestruktivní výzkum, který měl doplnit dosavadní informace o hradě. Hradní areál byl fotograficky zdokumentován a byly popsány veškeré zachované terénní relikt. Keramický materiál. Po provedení geodetického zaměření, které do té doby nebylo realizováno, mohl být vytvořen vrstevnicový plán a 3D model hradního areálu. Díky těmto novým zobrazením je možné zpřesnit naše představy o původní podobě a jeho současném stavu. Nové zaměření hradu je pak plně využitelné v oblasti archeologické a památkové péče. Provedený archeologický výzkum byl nedestruktivní povahy, tudíž nebyla prováděna exkavace. Použití výhradně nedestruktivních archeologických metod, zahrnujících povrchový průzkum, povrchové sběry, pořízení srovnávací fotodokumentace, popis

v terénu patrných reliktnů hradu a detailní geodetické zaměření nevede k nevratnému poškození zkoumané lokality a umožňuje relativně snadnou revizi získaných informací. Vědomosti o zástavbě hradního areálu jsou však stále velmi torzovité. Nové informace by snad mohl přinést výzkum dalšími nedestruktivními metodami, zejména geofyzikálním průzkumem, kterých v současné době archeologie se stále více využívá. Pro zásadní poznání původní zástavby hradu by ale bylo pravděpodobně potřeba uskutečnit v hradním areálu, n řešení zcela konkrétních otázek zaměřený archeologický výzkum, byť relativně omezeného rozsahu. Mohly by tak být vyřešeny některé dosud nezodpovězené otázky. Realizace omezeného destruktivního výzkumu by v tomto případě, zejména vzhledem k charakteru lokality a jejímu zcela volnému návštěvnickému režimu, byla zcela relevantní.

Hrad Zvěřinec představuje velice zajímavou lokalitu, na níž je možné studovat a srovnávat hned několik sociálních prostředí na jednom místě. Výsledky studia nepodávají představu pouze o této jediné lokalitě, ale současně mohou posloužit jako cenné informace týkající se podoby a charakteru bezprostředního ekonomického zázemí šlechtických hradů u nás. Na jejich základě lze také srovnávat nepochybně odlišnou hmotnou kulturu různých, současně existujících sociálních prostředí – hradu, opevněného areálu a dvora.

13 SUMMARY

The Zvěřinec Castle is located about 5 km west of Sedlec-Prčice town, in middle Bohemia. The ruin of small castle and its economic background- service court and fortification are a part of castle. This study presents and description of appearance of whole complex, especially the castle. It also includes history of the site and history of research. A non-

destructive research, including surface survey, photodokumentation and total station measuring, was carried out at the site. All the preserved features were described and measured. As a final result 3D model and contour line plan of the site was worked out.

14 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PÍSEMNÝCH PRAMENŮ

Durdík, T. 2000: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha. Libri

Durdík, T. – Sušický, V. 2000: Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Střední Čechy. Praha.

Durdík, T. – Kašpar, V. – Úlovec, J. 1997: Povrchový průzkum hradu Zvěřince. In Sborník vlastivědných prací z Podblanicka, sv. 37

Sedláček, A. 1927: Hrady, zámky a tvrže české. Sv. 15

Fafl, A. – Kozák, M. 1898: Politický a školní okres Rokycanský: na oslavu 50letého panování Jeho c. a k. Apoštol. Veličenstva císaře krále Josefa I. vydalo učitelstvo. Rokycany: Okresní učitelská konference.

Durdík, T. 1996: Encyklopedie českých hradů. Praha. Libri.

Kypta, J. – Neustupný, Z. 2006: Průzkum okolí hradu Zvěřince. Památky středních Čech, roč. 20

Kuna, M. a kolektiv 2004: Nedestruktivní archeologie. Praha. Academia.

Mackovčín, P. (ed.) 2004: Chráněná území ČR. Svazek XI – Plzeňsko a Karlovarsko. Praha.

Mykiška, R. 1968: Geobotanická mapa ČSSR. A 2. 1. České země. Praha. Academica.

Neuhänslová, Z. (ed.) 1998: Mapa potenconální přirozené vegetace České republiky. Praha. Academica

Profous, A. 1951: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. Díl IV. Praha. Státní nakladatelství učebnic, 791

Lišková, M. (ed.) 1970: Tereziánský katastr český. Sv. 3, dominikál. Praha.

Lisá, E. (ed.) 1951: Berní rula, kraj Vltavský. Praha. Státní pedagogické nakladatelství.

Knor, A. 1927: Archiv nálezových zpráv (NZ) ArÚ Praha, čj.1056/27 Jesenice, okr. Příbram

Bohm, J. 1940: Archiv nálezových zpráv (NZ) ArÚ Praha, čj. 4527/90 Jesenice, okr. Příbram

Kareš, B. 1950: Archiv nálezových zpráv (NZ) ArÚ Praha, čj. 3219/50 Jesenice, okr. Příbram

Klenovec, K. 1957: Archiv nálezových zpráv (NZ) ArÚ Praha, čj. 3059/51 Jesenice, okr. Příbram

Sklenář, K. 1847: Archiv nálezových zpráv (NZ) ArÚ Praha, čj. 5449/94 Jesenice, okr. Příbram

Durdík, T. 1993: Archiv nálezových zpráv (NZ) ArÚ Praha, čj. 966/93, Jesenice, okr. Příbram

Sklenářová, Z. – Bláha, R. 2003: Archiv nálezových zpráv (NZ) ArÚ
Praha, čj. 7820/03, Jesenice, okr. Příbram

mapy. cz: vojenské mapování

pohled ze severozápadní strany předhradí na příkop

pohled na předhradí

